

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تربیت در

نهج البلاغه

www.ketab.ir

محمد حکیمی

سرشناسه:
عنوان قراردادی:

حکیمی، محمّد، ۱۳۱۸ -
نهج البلاغه. فارسی - عربی. برگزیده. شرح.
Nahjol-Balaghah. Persian-Arabic. Selection. Commentaries

عنوان و نام پدیدآور:
مشخصات نشر:
مشخصات ظاهری:
شابک:

ترتیب در نهج البلاغه / محمّد حکیمی.
مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۴۰۰.
۲۴۷ ص.

۹۷۸-۶۰۰-۰۶-۰۵۵۴-۴

وضعیت فهرست‌نویسی:
یادداشت:

کتابنامه به صورت زیرنویس.

علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه -- آموزش و پرورش.
Ali ibn Abi-talib, Imam I. Nahjol - Balaghah -- Education

موضوع:

علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه -- تربیت اخلاقی.

موضوع:

Ali ibn Abi-talib, Imam I. Nahjol - Balaghah -- Moral education

موضوع:

علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه -- نقد و تفسیر.

موضوع:

Ali ibn Abi-talib, Imam I. Nahjol - Balaghah -- Criticism and interpretation

موضوع:

تربیت اخلاقی -- جنبه های مذهبی -- اسلام.

موضوع:

Moral education -- Religious aspects -- Islam

موضوع:

اسلام و آموزش و پرورش.

موضوع:

Islamic education

موضوع:

علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه. برگزیده. شرح.

شناسه افزوده:

Ali ibn Abi-talib, Imam I. Nahjol - Balaghah

شناسه افزوده:

بنیاد پژوهشهای اسلامی.

شناسه افزوده:

BP ۳۸/۰۹

رده بندی کنگره:

۲۹۷/۹۵۱۵

رده بندی دیویی:

۸۵۱۵۵۱

شماره کتاب شناسی:

بنیاد پژوهشهای اسلامی
آستان قدس رضوی

ترتیب در نهج البلاغه

محمّد حکیمی

نمونه خوان: مسعود ضیائی

حروف نگار: نرگس کاظمی

طراح جلد: نیما نقوی

چاپ دوم: ۱۴۰۲ / ۱۰۰۰ نسخه، رقعی / بها: ۹۰۰,۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۳۵

تلفن و دوزنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۰۵۱-۳۲۲۳۰۸۰۳

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

- پیشگفتار..... ۹
۱. تربیت خداپاوری و یگانه‌گرایی ۱۴
۲. تربیت قرآن‌شناسی ۱۷
۳. تربیت انسانیت‌های بی‌مانند ۲۳
۴. تربیت برترین اصول انسانی ۲۸
۵. تربیت پاسداری از کرامت انسانی ۳۲
۶. تربیت خودشناسی ۳۶
۷. تربیت آگاهی و بیداری ۴۰
۸. تربیت بهره‌برداری از عقل ۴۵
۱. نقدپذیری ۵۵
۲. رایزنی و مشورت ۵۶
۳. پاسداری از حقوق دیگران ۵۷
۴. بهره‌برداری از اندیشه‌ها ۵۷
۵. ژرف‌اندیشی ۵۸

۹. تربیت پندآموزی از تجربه‌ها ۶۰
۱۰. تربیت علم‌آموزی ۶۷
۱۱. تربیت عمل‌گرایی ۶۹
۱۲. تربیت پایداری ۷۴
۱۳. تربیت سنجیده‌کاری ۷۹
۱۴. تربیت فرصت‌شناسی ۸۲
۱۵. تربیت زبان ۸۵
- ۸۷ کم‌گویی
- ۸۸ اندیشه پیش از سخن
- ۸۹ ماندگاری سخنان
۱۶. تربیت نظم ۹۳
۱۷. تربیت مدد‌رسانی ۹۷
۱۸. تربیت دیگر‌دوستی ۱۰۰
- ۱۰۱ انواع دوستان
- ۱۰۲ گزینش دوستان
۱۹. تربیت عالم‌دوستی ۱۰۵
۲۰. تربیت خانوادگی ۱۰۹
۲۱. تربیت فروتنی ۱۱۳
۲۲. تربیت بردباری و شکیبایی ۱۱۷

فهرست مطالب ۵۴

۲۳. تربیت قدرشناسی از نعمت‌ها..... ۱۲۰
۲۴. تربیت دوری از آرزوگرایی..... ۱۲۳
۲۵. تربیت شور و نشاط ۱۲۶
۲۶. تربیت مدیران اقتصادی ۱۲۹
۱. شناخت و کاردانی ۱۲۹
۲. توسعه محوری ۱۳۳
۳. فرصت‌یابی ۱۳۴
۴. قاطعیت و استواری ۱۳۶
۲۷. تربیت بازرگانان..... ۱۳۸
۲۸. تربیت ثروت‌اندوزان ۱۴۵
۱. نکوهش دلبستگی به دنیا ۱۴۶
۲. مصرف‌گرایی و اسراف..... ۱۴۷
۳. هدف قرار گرفتن دنیا ۱۴۸
۴. هشدارهایی بیدارکننده ۱۵۰
۵. رهایی از پیامدهای سرمایه‌داری ۱۵۱
۶. بیدارباشی بیدارگر..... ۱۵۳
۷. اخلاق سرمایه‌داری ۱۵۴
۸. مسئولیت سرمایه‌داران ۱۵۶
۹. آزمون بزرگ ۱۶۱

۶۶ تربیت در نهج البلاغه

۱۰. نظام ارزشی سرمایه‌داری ۱۶۲
۱۱. نفی ارزش‌های سرمایه‌داری ۱۶۴
۲۹. تربیت میانه‌روی ۱۶۹
۱. سخن گفتن ۱۷۰
۲. بیم و امید ۱۷۱
۳. ستایش و نکوهش ۱۷۱
۴. اصرار زیاد ۱۷۲
۵. خنده و شوخی ۱۷۲
۶. مصرف ۱۷۲
۷. سلامتی و بیماری ۱۷۳
۸. عبادت و نیایش ۱۷۴
۳۰. تربیت شیوه مصرف ۱۷۵
۳۱. تربیت کار و تلاش ۱۸۱
۳۲. تربیت زهد و پارسایی ۱۸۷
۳۳. تربیت روابط انسانی ۱۹۰
۳۴. تربیت پیمان‌داری و تعهدشناسی ۱۹۴
۳۵. تربیت مسئولیت‌شناسی ۱۹۷
۱. مسئولیت در برابر پروردگار ۱۹۷
۲. مسئولیت در برابر وجدان ۱۹۹

فهرست مطالب ۷

۳. گستره مسئولیت ۱۹۹
۴. انسان مسئول ۲۰۰
۵. مسئولیت دانایان ۲۰۱
۶. مسئولیت زمامداران ۲۰۱
۷. مسئولیت‌های اجتماعی ۲۰۳
۸. مسئولیت در برابر حیوانات ۲۰۴
۹. مسئولیت در برابر ظالم ۲۰۵
۱۰. مسئولیت در برابر مظلوم ۲۰۵
۳۶. تربیت دادگری ۲۰۷
۳۷. تربیت حق‌پذیری ۲۱۷
- حق‌پذیری ضد استثمار ۲۲۲
۳۸. تربیت سیاسی ۲۲۵
۳۹. تربیت مساوات و برابری ۲۳۰
۴۰. تربیت وحدت و اتحاد ۲۳۳
۴۱. تربیت امید ۲۴۱
۴۲. تربیت آینده‌نگری ۲۴۴

پیشگفتار

انسان، تربیت پذیرترین موجودات است، در بعد تنی و بدنی، و در ابعاد روحی و روانی. از این رو در سبوری صعود و فرازگرایی و سقوط و نشیب‌گرایی انسان نامحدود و گسترده است؛ و در کمتر موجودی چنین گستردگی دیده می‌شود.

تربیت آراستن به سرشت‌های انسانی و هموار ساختن راه‌های رشد و فرازگرایی است، و فراگیری اخلاق‌های انسانی و شیوه درست زندگی فردی و خانوادگی و اجتماعی است. نیز زدایش شیوه‌ها و رفتارها و خوی و سرشت‌های غیرانسانی است، همچنین کنار نهادن اخلاق‌های نکوهیده، و پاک‌سازی روان از گرایش‌های ناسازگار با ارزش‌های خدایی و انسانی است.

چون تربیت بیشتر به ابعاد عقلی و روحی انسان بستگی دارد، بالاترین برتری و عروج را در انسان‌هایی می‌نگریم که با اخلاق درست خوی گرفتند، و آن را در زندگی به کار بستند؛ چنان‌که پایین‌ترین سقوط‌ها و

نشیب‌گرایی‌ها را نیز در بسیاری از انسان‌ها می‌بینیم که در انتخاب راه و روش درست دچار اشتباه گشتند، و به ابعاد هستی و انسانیت خویش چندان توجهی نکردند، و راه درست انسانیت را در پیش نگرفتند؟!

اکنون در این کتاب که موضوع «تربیت در نهج البلاغه» مطرح است، باید به برخی آموزه‌ها در حکمت‌های علوی پرداخت که در میانه تنوع فراوان موضوعات نهج البلاغه، بعد تربیت انسان‌ها بیشتر مطرح است، و از این دیدگاه این حکمت‌ها را مورد ژرف‌کاوی قرار می‌دهد.

در نهج البلاغه موضوعات بسیاری وجود دارد، و در همه خدایی شدن انسان‌ها و تربیت یافتن آن‌ها سخن نخست است، و این به معنای بالاترین مرز تربیت یافتن آدمی است، که از همه ویژگی‌های حیوانی بگذرد، و به جهان برتر انسانی کام‌گذارد.

در تعالیم علوی، تاریخ ملت‌ها و علل صعود و سقوط تمدن‌های بشری مطرح شده است، اخلاق و خودسازی آمده است، مسائل بلند توحید و خداشناسی مطرح گردیده و سرانجام زندگی و مرگ و رستاخیز پس از مرگ بیان شده است. آیین زمامداری به گستردگی آمده است، و بسیاری از مسائل الهی و انسانی دیگر، و در همه این‌ها جوهر اصلی و جهت‌گیری آرمانی، اصل تربیت است که انسان‌ها خود را بدان‌گونه بسازند و بار آورند که به انسانی آرمانی تحوّل یابند، و در زیست فردی و خانوادگی و اجتماعی راهی انسانی در پیش گیرند.

بنابراین جوهر اصلی در همه بخش‌های نهج البلاغه اصل «تربیت» است. امام «ع» در خطبه «قاصعه»، تمدن‌های گذشته را مطرح می‌کند، و

از علل صعود و سقوط آنان سخن می‌گوید، و ویژگی‌ها و راه و روش‌های آنان را برمی‌شمارد، و از آن‌ها همه بهره‌برداری تربیتی می‌کند، و به آیندگان می‌آموزد که از روش‌های درست آنان شیوه زندگی بیاموزند، و از کج‌روی‌های آنان دوری کنند.

امام علی «ع»: «و تَدَبَّرُوا أَحْوَالَ الْمَاضِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ قَبْلَكُمْ... فَانظُرُوا كَيْفَ كَانُوا حَيْثُ كَانَتْ الْأَمْلاءُ مُجْتَمِعَةً، وَالْأَهْوَاءُ مُؤْتَلِفَةً، وَالْقُلُوبُ مُعْتَدِلَةً، وَ الْأَيْدِي مُتْرَدِفَةً، وَ الشِّيُوفُ مُتَنَاصِرَةً، وَ الْبَصَائِرُ نَافِذَةً، وَ الْعَزَائِمُ وَاحِدَةً...»^۱

در سرگذشت مؤمنانی که پیش از شما زندگی می‌کردند ژرف بنگرید... و ببینید که چگونه آقای جهان بودند، تا وقتی که گروه‌ها با هم بودند، و دل‌ها به هم پیوسته بود، و قلب‌های آنان تعادل (سازواری و همسویی) داشت، و دست‌های آنان مددکار یکدیگر، و شمشیرها آخته برای یاری هم، و بصیرت‌ها نافذ، اراده و آهن‌گشان یکی (ویگانه) بود.

امام «ع» به انسان‌های امروزی می‌آموزد که بدین‌گونه خود را بسازند، تا بر مشکلات چیره شوند و این بهره‌برداری تربیتی از رخداد‌های تاریخی است.

دو موضوع در اصل تربیت‌پذیری قابل توجه و ژرف‌نگری است، و پس از شناخت، اقدام و عمل را در بایست است:

۱. در گام نخست باید نیروهای بالقوه انسانی شناخته شود، و زمینه‌های عروج انسانی روشن گردد. اگر این شناخت نباشد، کار به جایی نمی‌رسد، و پیشرفتی دست نمی‌دهد.

۱. نهج البلاغه / ۸۰۲-۸۰۳، ترجمه و شرح فیض الاسلام.

۲. گام دوم به عمل بستگی دارد و سخت‌کوشی و تلاشگری بی‌درنگ و خستگی‌ناپذیر را می‌طلبد. اگر در این گام کوتاهی و سستی رخ دهد بی‌گمان از هدف دور می‌گردد، و تمام استعدادها ناشکفته باقی می‌ماند. ابعاد تربیت بدنی انسان به ظاهر دیده می‌شود؛ لیکن ابعاد تربیت روانی و عروج روحی مقوله‌ای بسیار متفاوت است، و تربیت روانی انسان توصیف‌پذیر نیست، و نمونه‌های آن را در انسان‌های تربیت‌یافته و با کمالات معنوی می‌نگریم که به قدرتی فراتر از حد تصور دست می‌یابند، چنان‌که در مردان خدایی دیده می‌شود. نهج‌البلاغه سراسر انسان‌سازی و تربیت است، و کمتر کتابی بشری تا بدین پایه راه و روش انسان شدن را به انسان‌ها می‌آموزد، و شیوه‌های تکامل انسان‌ها را آشکار می‌سازد. خطبه متقین نمونه روشن این موضوع است.

خطبه‌های این کتاب با اینکه چهارده قرن قبل گفته شده است، و از آن زمان تاکنون تحولاتی بسیار گسترده و شگرف در همه بخش‌های زندگی پدید آمده است؛ با این همه حکمت‌های امام «ع» بدان پایه اعجاز‌آمیز است که امروزه بی‌گمان بهترین راهنمای انسان شدن و انسان زیستن است، در همه مسائل زندگی فردی، خانوادگی، اجتماعی و ... امام «ع» برای شیوه‌های متنوع زندگی راه‌حلی ارائه کرده است که می‌پنداری در زمان حاضر گفته شده است، و بشر امروز با هر مرام و مکتبی اگر آن‌ها را نیک بشناسد، و در زندگی فردی و اجتماعی به کار بندد، به رستگاری بی‌مانندی دست می‌یابد.

در نهج‌البلاغه مسائل بسیار گوناگونی مطرح شده است که همه

آموزنده و دربردارنده اصول تربیتی بی مانندی است که می‌تواند راه پیشرفت مادی و معنوی، و خانوادگی و اجتماعی و اقتصادی و سیاسی و... را روشن سازد، و زاد راه تکامل انسانی گردد.

به راستی می‌توان گفت سراسر گفتارهای امام «ع» تربیت است و هدف از آفرینش انسان، و تعالیم پیامبران و کتب آسمانی را آشکار ساخته است. از این رو این کتاب بزرگ‌ترین منشور تربیتی است. اکنون در کتاب حاضر، به بیش از چهل موضوع تربیتی اشاره شده است، و برای مرتبان تربیتی و متصدیان امور اجتماعی راهنمای ارزشمندی است، و می‌تواند دشواری‌های این راه را آسان و روشن سازد، و مددکار افراد در راه خودسازی و جامعه‌سازی باشد؛ ان شاء الله.

محمد حکیمی